

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Васильєва Надія Борисівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління та організаційного розвитку,

Український католицький університет

Сучасна економічна теорія розглядає найбільш актуальні концепції поведінкової, інституціональної та нової цифрової економіки, або економіки побудованої на інтернет-мережах, де дані виступають основним фактором виробництва.

Водночас з приходом війни в Україну на передній план висувається військова економіка, яка видозмінюється постійно та будується Україною у новому прочитанні, порівняно з Другою світовою війною. Насправді, в перший рік війни у суспільстві було багато дискусій щодо переходу економіки повністю на військові рейки та порівняння теоретичного аспекту з фактичним переходом, який стався в 2022 році.

Отже, військовою економікою визначається не певна структура галузей чи залучення всього працездатного населення до виробництва військової техніки та зброї, а насамперед сукупність спеціалізованих заходів, до яких вдається держава для свого опору військовій агресії. В період Першої світової війни була постійно діюча частка суспільного виробництва, яка діяла на забезпечення потреб Збройних сил. В той час стало очевидно, що вся підготовка запасів Німеччини на випадок війни була використана в перші місяці і явно такий підхід для військового часу ніяк не рятує державу від поразки. І саме під час війни всі зрозуміли наскільки економічна складова будь-якої держави не може розглядатись у відокремленні від політики, оскільки навіть при сталій системі законодавства та органів управління, все дуже залежить від безпосередньої політичної волі людей при владі.

Чому цей аспект такий важливий? Тому що воєнна економіка має значний вплив на громадянське суспільство напряму, що додатково напружує вже доволі гостру ситуацію в країні. Більш детально розглянемо деякі аспекти цього впливу:

Економічні зміни: Воєнна економіка призводить до перерозподілу ресурсів, змін у виробництві та споживанні. Деякі галузі можуть збільшити виробництво (наприклад, військова промисловість), тоді як інші можуть зазнати зниження (цивільні галузі, які не є пріоритетними під час війни). Так, наприклад, мобілізація ІТ-спеціалістів з гарантованою ставкою у розмірі 26 000 грн проти попередньої отримуваної заробітної

плати до \$5000 нині демотивує та ускладнює продуктивні взаємовідносини ІТ-фахівця та роботодавця Збройних сил України [2]. У теперішній час такі спеціалісти здебільшого залишаються на штабній роботі і ризик для їх життя набагато менше, порівняно із військовими у гарячих точках.

Однак, питання трансферу технологій у випадку винаходів для власного бізнесу може відновити мотивацію таких спеціалістів не лише допомагати прискорювати перемогу, але й мати фінансове майбутнє прагнення економічних очікувань результативності застосування винаходу.

Соціальні наслідки: Воєнна економіка може призвести до змін у зайнятості, міграції та соціальних структурах. Наприклад, багато людей можуть вступити до військової служби, що вплине на робочий ринок. Крім того, може ще збільшитися кількість внутрішньо-переміщених осіб через конфлікт. А це спонукає зміну спеціалізації та концентрації продуктивних сил в певних регіонах з новими викликами до пошуку інноваційних чи виробничих кластерів іншого напрямку, відмінного від традиційного довоєнного [6]. Насамперед, співпраця внутрішньо-переміщених осіб, бізнесів, наукових установ з місцевими органами влади у швидкій інтеграції в місцеві економічні екосистеми додасть потужності військовій економіці країни в цілому.

Політичні зміни: Воєнна економіка може впливати на політичні рішення. Держава може вживати заходів для забезпечення військових потреб, що може вплинути на громадянські свободи та права. Ці зміни погано впливають на загальну соціальну ситуацію в демократичних країнах і повинні використовуватись лише як останній засіб в короткочасному періоді, бо це може призвести до значних негативних наслідків у довгостроковому періоді, включаючи додаткову психологічну напругу та втрату сімей, як неможливу гарантію зростання народонаселення та економіки на базі сімейного бізнесу.

Психологічний вплив: Воєнна економіка створює напружені умови для громадян, що може вплинути на їхні емоції, поведінку та сприйняття світу.

Загалом, воєнна економіка впливає на всі сфери життя громадянського суспільства, і її наслідки можуть бути довготривалими та глибокими. Така економіка має складну структуру, яка включає різні аспекти та галузі. Розглянемо деякі ключові елементи структури воєнної економіки [4]:

1. Базові галузі:

- Військова промисловість: Виробництво зброї, боєприпасів, техніки та обладнання для Збройних Сил.
- Енергетика: Забезпечення енергією для військових потреб.
- Харчування та медицина: Виробництво їжі, медичного обладнання та ліків для військових.

2. Спеціалізовані галузі:

– Логістика: Організація постачання, транспортування та розподілу ресурсів на фронті.

– Комунікації та зв'язок: Забезпечення зв'язку між військовими частинами та командуванням.

– Інженерія: Розвиток інфраструктури, об'єктів оборони та інженерних робіт.

3. Галузеві конкретні воєнно-економічні знання:

– Військова фінансова система: Управління фінансами для військових потреб.

– Військова наука та дослідження: Розробка нових технологій та стратегій.

– Військова освіта та навчання: Підготовка військових кадрів.

4. Спеціальні конкретні воєнно-економічні знання:

– Військова геополітика: Аналіз геополітичних факторів впливу на військову ситуацію.

– Військова інформаційна війна: Використання інформаційних ресурсів для досягнення військових цілей.

Загалом, воєнна економіка включає багато різних аспектів, які спільно забезпечують обороноздатність країни під час війни. Однак необхідно виділити, що для перемоги саме інноваційна складова та технологічна перевага може допомогти у чисельно-переважаючих силах противника. Але наукові розробки та стратегії суттєво відрізняються в мирний і військовий час саме у військовій економіці демократичних країн і потребують швидких рішень в державно-приватному партнерстві та трансфері технологій для ризикового фінансування та швидкого виходу технологій та продуктів на ринок. Отже, тісні дослідницько-виробничі зв'язки між науковою та інноваційною екосистемами неминучі та повинні інтегруватись з державним баченням розвитку інноваційних напрямів озброєння та стрімкою підготовкою новітніх Збройних сил.

Відомо, що Радянський союз мав один з найбільших військовий арсенал зброї, тому на момент отримання Україною незалежності в 1991 році, розвиток Збройних сил України був важливою ознакою та гарантом державності (загальна чисельність особового складу становила понад 800 тисяч військових), суверенітету та територіальної цілісності України. Країна вже мала запаси від Радянського союзу (рис. 1) і спершу активно працювала над розбудовою власних Збройних сил після отримання незалежності. Проте згодом Україна продала та віддала на добровільних засадах всі отримані залишки озброєння, що стало найбільшою помилкою.

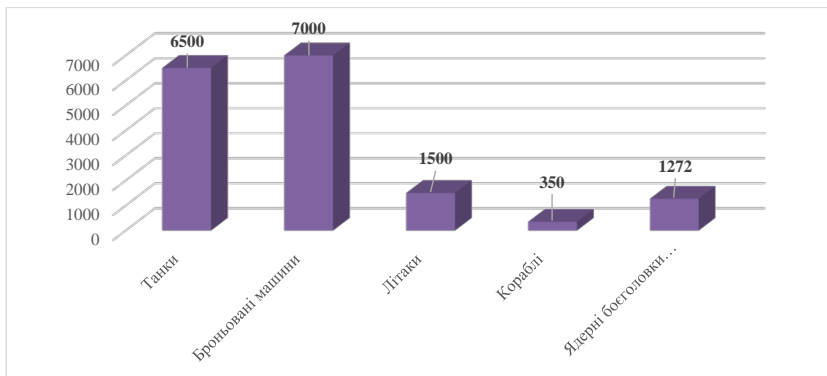

Рис. 1. Кількість озброєння України у 1991 році, шт.

Джерело: [3]

Після цього кроку акценти України на створенні та розвитку військової галузі лише вщухали, а фінансування майже не виділялось, ставлячи під загрозу безпеку українського народу. Звичайно, було покладання на гарантії безпеки внаслідок підписання Будапештського меморандуму та отриманого позаблокового статусу, проте обидва рішення ніяк не допомогли нам уникнути війни.

Деякі країни мають постійну військову економіку, адже це обумовлено окремими умовами та факторами:

1. Геополітичне положення: Країни, які знаходяться в регіонах зі складною геополітичною ситуацією (наприклад, прилегли до конфліктних зон або мають сусідів зі спритними арміями), можуть прагнути підтримувати постійну військову економіку для забезпечення національної безпеки.

2. Історичні фактори: Країни, які пережили неоднократні війни або конфлікти в минулому, є більш обережними і прагнуть підтримувати міцну військову економіку, щоб уникнути повторення подібних ситуацій.

3. Внутрішні політичні фактори: Влада може сприймати постійну військову економіку як засіб зміцнення свого політичного статусу або контролю над країною.

4. Зовнішні загрози: Існування потенційних зовнішніх загроз (наприклад, від сусідніх країн або терористичних організацій) може спонукати країни до постійного збереження військової економіки.

Загалом, постійна військова економіка є складним питанням, яке враховує багато факторів, і вона може варіюватися в різних країнах. Найбільші військові економіки визначаються за обсягом витрат на військові потреби. Ось список країн з найвищими військовими витратами у 2023 році [4]:

1. Споживання військових витрат, загальне:
 - США: \$916 млрд (37% від загальних витрат).
 - Китай: \$296 млрд (12% від загальних витрат).
 - Росія: \$109 млрд (4.5% від загальних витрат).
 - Індія: \$83.6 млрд (3.4% від загальних витрат).
 - Саудівська Аравія: \$75.8 млрд (3.1% від загальних витрат).

2. Споживання військових витрат, відносно ВВП:
 - Україна: \$64.8 млрд (37% від ВВП).
 - Росія: \$109 млрд (5.9% від ВВП).
 - Саудівська Аравія: \$75.8 млрд (7.1% від ВВП).
 - ОАЕ: \$20.7 млрд (8.2% від ВВП).
 - Алжир: \$18.3 млрд (8.2% від ВВП).

Всі ці країни разом складають 61% світових військових витрат. Безперечно, видатки на безпеку та оборону в Україні за роки її незалежності зросли на понад 100 млрд грн, стрімко збільшуючись починаючи з 2014 року, а з початку 2023 року сума перевищила трильйон гривень [1; 5] (рис. 2):

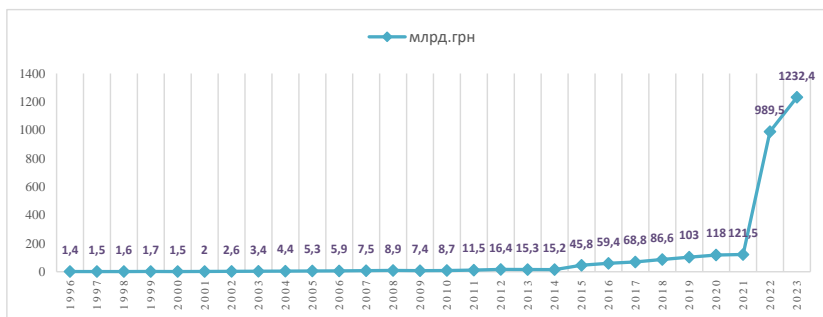

Рис. 2. Бюджетні видатки на оборону промисловість України, млрд грн

Зважаючи на те, що в українській історії немає жодного покоління, яке б не пережило війну, а також незручного географічного положення з точки зору східних та південних кордонів, військова економіка має місце бути в Україні постійною складовою загального економічного розвитку та сталих міжнародних відносин. А ось приймати участь в альянсах чи дотримуватись позаблокового статусу – це вже вторинне питання після міцної військової економіки всередині країни.

Список використаних джерел:

1. Як змінювалися видатки на оборону за роки незалежності України. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/08/25/infografika/finansy/yak-zminuyalysya-vydatky-oboronu-roky-nezalezhnosti-ukrayiny> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Павленко В. Ні звільнитися, ні піти на фронт: війна перетворила строкову службу на рабство. Новий законопроект проблему не розв'язує. *Texty.org.ua – статті та журналістика даних для людей*. URL: <https://texty.org.ua/articles/109414/nizvilnytys-ni-pity-na-front-yak-vijna-peretvoryla-strokovu-sluzhbu-u-rabstvo-i-chy-vyrishyt-syu-problemu-novuj-zakonproyekt/> (дата звернення: 29.04.2024).

3. 29 років безпеки та оборони України: від спадщини СРСР до НАТО | Defense Express. *Військовий портал Defense Express – все про військову справу*. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/bezpeki_ta_oborona_ukrajini_vid_nasliddja_srsr_do_nato-1473.html (дата звернення: 29.04.2024).

4. Ситник Й. Розвинена військова економіка – складова національної економічної стратегії України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2023. № 7. С. 37–53. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/apr/30049/vse5-39-56.pdf>

5. Верховна Рада України ухвалила держбюджет на 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/verhovna-rada-ukrayini-uhvalila-derzhbyudzheth-na-2023-rik>

6. Пустовіт Р.Ф. Військово-економічна безпека держави. *Економіка та держава*. 2016. № 7. С. 24.